

Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi

ISSN: 1302-3543

Nisan/April 2022, 25 (49): 29-54

Yûnus Emre Dîvân'ında Çiçek Sembolizmi

Flower Symbolism in Yunus Emre's Divan

Selami Şimşek

Prof. Dr. Gümüşhane Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Öğretim Üyesi
Professor, Gümüşhane University, Faculty of Theology, Academic Member
selamisimsek74@hotmail.com | ORCID: 0000-0003-4417-1883

Makale Bilgisi/Article Information**Makale Türü/Article Types:** Araştırma/Research Article**Geliş Tarihi/Received:** 03 Ocak/January 2022**Kabul Tarihi/Accepted:** 25 Mart/March 2022**Yayın Tarihi/Published:** 30 Nisan/April 2022**Yayın Sezonu/Pub Date Season:** Nisan/April**Cilt/Volume:** 25**Sayı/Issue:** 49**Sayfa/Pages:** 29-54

Atıf/Cite as: Şimşek, Selami. "Yûnus Emre Dîvân'ında Çiçek Sembolizmi [Flower Symbolism in Yunus Emre's Divan]". Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi-Tasavvuf Scientific and Academic Research Journal 25/49 (Nisan 2022): 29-54.

İntihal/Plagiarism: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir/This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

Yayıncı/Published by: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi/İstanbul Sabahattin Zaim University.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Selami Şimşek).

Yûnus Emre *Dîvân*'ında Çiçek Sembolizmi

Öz

Dünden bugüne hayatımızın hemen her alanında önemli bir yeri bulunan unsurlardan birisi de çiçeklerdir. Bu sebeptir ki gerek kültür ve sanat, gerek edebiyat ve gerekse tasavvuf dünyamızda çiçeklerin özel bir yeri olmuştur. Mimarlarımız eserlerini onlarla süslemiş, ressamlarımız tablolarını onlarla güzelleştirmiş, insanlarımız çocuklarına, hayvanlarına, yaşadığı yerlere onların isimlerini vermiş, şâir ve yazarlarımız onlarla ilgili müstakil eserler kaleme aldığı gibi eserleri içerisinde onlardan bahsetmiş, hatta onlara farklı anlamlar yükleyerek duygu ve düşünce dünyamızı zenginleştirmiştir. İşte hayatlarında, geleneklerinde, eserlerinde çiçeklere yer veren, onlara farklı anlamlar yükleyen topluluklardan birisi de sûfiler, özellikle sûfî şâirlerdir. Bu sûfî şâirler içerisinde en dikkat çeken ise Anadolu tasavvuf şiirinin/dilinin kurucusu olarak da nitelendirebileceğimiz Yûnus Emre olmuştur. Bu makalede çiçeklerin kültür, sanat, edebiyat ve tasavvuf dünyamızdaki yeri ve öneminin yanında çiçek ve sembolizm, Yûnus Emre'de sembolik dil konuları üzerinde ana hatlarıyla durulmuş, Yûnus'un *Dîvân*'ında yer alan çiçekler, gül ve reyhan çiçeklerine ilişkin yaklaşımları, onlara yüklediği anlamlar beyitlerinden örneklerle ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çiçekler, Sembolizm, Yûnus Emre, *Dîvân*.

Flower Symbolism in Yunus Emre's Divan

Abstract

One of the elements that has an important place in almost every aspect of our lives from past to present is flowers. For this reason, flowers have a special place in our world of culture and art, literature and mysticism. Our architects decorated their works with them, our painters beautified their paintings with them, our people gave their names to their children, animals and places where they lived, our poets and writers wrote separate works about them, referred to them in their works, and even enriched our world of feelings and thoughts by ascribing different meanings to them. Sufis, especially Sufi poets, are one of the communities that include flowers in their lives, traditions and works and attribute different meanings to them. Among these Sufi poets, the most striking one was Yunus Emre, who we can also describe as the founder of Anatolian Sufi poetry/language. In this article, beside the place and importance of flowers in our world of culture, art, literature and mysticism, flower and symbolism, symbolic language in Yunus Emre, the flowers in Yunus Emre's Divan, his approaches to rose and basil flowers are dwelled upon along with examples from the couplets.

Keywords: Flowers, Symbolism, Yunus Emre, Divan.

رمزية الزهرة في ديوان يونس أمره

الملخص

من العناصر التي لها مكانة مهمة في كل جانب من جوانب حياتنا تقريبًا من الماضي إلى الحاضر هو الزهور. لهذا السبب، للزهور مكانة خاصة في عالمنا للثقافة والفن والأدب والتصوف. قام المهندسون المعماريون لدينا بتزيين أعمالهم معهم، وقام رسامونا بتجميل لوحاتهم معهم، وأطلق شعبنا أسماءهم على أطفالهم وحيواناتهم والأماكن التي عاشوا فيها، وكتب شعرائنا وكتابتنا أعمالًا منفصلة عنهم وتحدثوا عنها في أعمالهم. بل وأثرى عالمنا من العواطف والأفكار بنسب معاني مختلفة لها. والصوفيون، وخاصة الشعراء الصوفيون، هم من المجتمعات التي أخذت الزهور مكانة مهمة في حياتهم وتقاليدهم وأعمالهم وتنسب إليها معاني مختلفة. من بين هؤلاء الشعراء الصوفيين، كان أكثر الشعراء اللافت للنظر هو يونس أمره الذي يمكن أن نصفه بأنه مؤسس الشعر أو لسان الصوفية في الأناضول. ودرس في هذا المقال مكانة الزهور وأهميتها في العالم الثقافي والفني والأدبي والتصوفي، والزهرة والرمزية، واللغة الرمزية في يونس أمره، والزهور التي في ديوان يونس أمره، ومقارباتها لزهور الورد والريحان، وتناقش المعاني مع أمثلة من المقاطع.

الكلمات المفتاحية: زهور، رمزية، يونس أمره، ديوان.

Giriş

Yeryüzündeki varlıklar içerisinde türlü renkleri, şekilleri ve hoş kokularıyla insanları kendisine cezbettiren, hayran bırakan en önemli nesnelere birisi de çiçeklerdir desek abartmış olmayız. Çiçeklerin, kültür, sanat ve edebiyat dünyamızda gerek somut gerekse soyut özellikleriyle dikkat çeken tabii unsurlar arasında yer aldıkları da bir hakikattir.

Önceleri göçebe bir hayat süren ve tabiatla iç içe olan Türkler, dağlarda, yaylalarda, ovalarda ilk açan kır çiçeklerini görmüşler, bundan dolayı onlardan bir şekilde faydalanma cihetine gitmişlerdir. Çiçeklerden ilaç yaptıkları gibi, boya maddesi elde etmişler, bazılarını da gıda maddesi olarak kullanmışlardır. Dokuma, halı, kilim ve giyim gibi sanatlarında çiçekleri desen olarak da kullanan Türklerin¹ hayatında çiçeklere özgü duyarlılık hâliyle edebiyatlarına da yansımış, bundan dolayı gerek İslâmiyet'i kabulden önceki döneme ait *Orhun Âbideleri* ile *Oğuz Kağan Destanı*'nda, gerek geçiş dönemine ait *Dede Korkut Hikâyelerinde* ve gerek sonrasında gelişen Türk edebiyatında doğal unsurlar içinde çiçekler, sıkça işlenen motif ve imgeler hâline gelmiştir.²

Öte yandan A. Süheyl Ünver'in ifadesiyle “canımıza can katan”³ çiçekler, Türklerin kültür ve sanatının hemen her alanında, süslemeden mimariye, insan, hayvan ve yerleşim yeri adlarından gündelik dildeki konuşmalara, hatta atasözleri ve deyimlere kadar hemen her sahada önemli bir konuma sahip olmuştur. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü tarafından hazırlanan “Adlarımız” isimli çalışmada yer alan “*Açelya, Badegül, Çiğdem, Erguvan, Gonca, Güllü, İtır, Karanfil, Lâle, Manolya, Nergis, Orkide, Papatya, Selvi, Pamuk, Söğüt, Şimşir, Vişne, Yaprak, Yasemin, Yonca, Zeytin*” gibi özel isimler ile gül ile ilgili olarak kullanıldığı ifade edilen “*Gülahmet, Gülay, Gülbahar, Gülbeden, Gülben, Gülbeyaz, Gülcan, Gülcemâl, Güldâne, Güldeste, Gülfidan, Gülgün, Gülhayat, Güliçi, Gülistân, Gülnaz,*

---

¹ Sabiha Tansuğ, “Anadolu Baş Süslemelerinde Çiçeklerin Dili”, *Türk Kültürü Dergisi* 19/221 (Temmuz-Ağustos 1981), 396.

² Yavuz Bayram, *Çiçekler ve Diğer Bitkilerin Divân Şiirine Yansımaları İle Anlam Çerçevesi* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2001), XLVI-XLVII; Yaşar Şimşek, “Hayat Güzeldir Eseri Bağlamında Mustafa Kutlu Hikâyesinde Kuş ve Çiçek İmgesi”, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 13/1 (Yaz 2018), 127.

³ A. Süheyl Ünver, “Türk Sanatında Çiçekler ve Buketler”, *Çiçeklernâme*, ed. İsmail Kara, (İstanbul: İBB Yayınları, 2006), 11.

*Gülperi, Gülsüm, Gülşâh, Gültekin, Gülten, Güzühal*⁴ ve yer adlarımızda geçen “Çiçekalan, Çiçekdağı, Çiçekköy, Çiçeklidüz, Çiçeközü, Çiçekpınar, Çiçekpınarı, Çiçektepe, Çiçekyayla, Çiçekyurt; Gülbağı, Gülbahçe, Gülbayır, Gülçavuş, Güldere, Güldibi, Gülhüyük, Gülkaya, Gülköy, Güller, Gülören, Gülpınar, Gülyazı, Gülyolu, Gülyurdu, Gülyüzü”⁵ gibi toplamda iki yüz sekseni aşkın çiçek ve gül kaynaklı isimler ve “Çiçeği burnunda. Çiçek olan yerde bal da olur. Gül çengelsiz yâr engelsiz olmaz. Gülü seven dikenine katlanır. Gülnün kadrini bülbül bilir. Gülüne bak, goncasın al.”⁶ gibi atasözü ve deyimler çiçeklerin hayatımızda ne denli yer ettiğinin ve etkili olduğunun bir göstergesi olsa gerektir.

Türk edebiyatında bilhassa dîvân şâirleri⁷ başta olmak üzere mutasavvıf şâirler, halk şâirleri ve modern şâirlerin hemen hepsinin şiirlerinde çiçek ve onunla ilgili kelime, deyiş ve tabirlere, imge yahut motiflere sıklıkla rastlamak mümkündür. Süleyman Çelebi, Fuzûlî, Eşrefoğlu Rûmî, Karacaoğlan, Gevherî, Nedim, Şeyh Gâlib, Yahya Kemal Beyatlı, Necip Fâzıl Kısakürek ve Sezai Karakoç bu şâirlerden sadece ilk akla gelenlerdir.

İşte böylesi şâirlerden birisi de XIV. asrın önde gelen sûfî şâirlerinden, Türk şiirinin ulu çınarı Yûnus Emre'dir. Yûnus'un şiirlerinde geçen çiçekler ve onlarla ilgili sembolizme geçmezden önce “çiçek” ve “sembolizm” kelimeleri ile “Yûnus Emre'de sembolik dil” konularına temas etmeyi faydalı buluyoruz.

1. Çiçek ve Sembolizm

Moğolca “çičik”, Kıpçakça “çeçek” kelimelerinden geldiği belirtilen çiçek kelimesi Türkçe olup, Arapça'da “verd”, “zehre”,⁸ Farsça'da “çeçek”, “şükûfe” ve “gül”⁹ kelimeleriyle ifade edilmiştir. Lügatte “açmak, çözmek”,¹⁰ “tohumlu bitkilerin, çoğu zaman bir kılıfla çevrili üreme

⁴ Erol Aydın, *Şarkılarla Şiirlerle Türklerle ve Tarihi Örneklerle Adlarımız* (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1992). 161-166.

⁵ Bk. Tuncer Gülensoy, *Türkçe Yer Adları Klavuzu* (Ankara: TDK Yayınları, 1995).

⁶ Bk. Komisyon, *Türk Atasözleri ve Deyimleri* (Ankara: MEB Yayınları, 1992), 1/11-12.

⁷ Bk. Berat Açıl, “Klasik Türk Şiirinde Estetik Bir Unsur Olarak Çiçekler”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 5 (Bahar 2015), 1-25.

⁸ İbrâhim Enis vd., *Mu'cemu'l-vasit*, (Kahire: 1392/1982), “Verd”, “Zehre”, 1-2/1024, 404.

⁹ Mehmet Kanar, *Farsça-Türkçe Sözlük* (İstanbul: Say Yayınları, 2013), “Çiçek”, “Şükûfe”, “Gül”, 596, 973, 1283.

¹⁰ Yaşar Çağbayır, *Ötüken Türkçe Sözlük* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2007), “Çiçek”, 1/984.

organlarını taşıyan, bölümleri parlak, güzel renkli, çoğunlukla hoş kokulu olabilen organı”¹¹ anlamlarına gelmektedir. Bunun yanında “bir şeyin en zarif, en seçkin ve güzel parçasına yahut yanına işaret eden bir benzetme” olarak da tarif edilmiştir.¹² Çiçek, halk şiirinde özellikle sevgili anlamında sık sık kullanılmıştır.¹³

Sembol ise Grekçe “Sumbolos”tan kelimesinden gelmektedir. Lügatte, bir mânâyı, kavramı yahut varlığı ifade eden şekil, remiz, rûmuz gibi anlamlarındadır.¹⁴ İstilahta bir hakikatin yerine geçen duyusal ve hayalî bir nesne veya mevcut olmayan bir şeyi hayal edebilmek için kullandığımız doğrudan tecrübe edilebilen herhangi bir şey olarak tanımlanır. Sembolün ilk ve temel vasfı, kendisi dışında ve kendisini aşan bir hakikati temsil etme, daha da önemlisi onun yerine geçme kabiliyetidir.¹⁵ Bundan dolayı sembol, herkes tarafından kabul edilmiş itibarî bir mânânın maddede sabitleşmiş şekli olarak da tanımlanmıştır.¹⁶

Hayatın pek çok yönüne ilişkin duygu, düşünce ve inançların, bilhassa şâirler tarafından pek çok somut semboller ile ortaya konulduğunu ve soyut, anlaşılması güç hususların zihinde canlandırılabilmesi için de sembollerin çok önemli katkılarının olduğunu bilinmektedir.¹⁷ Tıpkı J. Chevalier’in dediği gibi “Sembolsüz bir dünya teneffüs edilemez. Böyle bir dünya daha ziyade insanın ve insanlığın manen ölümüne dâvetiye çıkarır.”¹⁸

2. Yûnus Emre’de Sembolik Dil

Türk edebiyatında çiçeğe metafor, motif, imge, tema, şahıs ve varlık düzleminde oldukça geniş yer verildiğini yukarıda ifade etmiştik. Yûnus Emre, yaşadığı tarihî bağlam itibarıyla Türk insanının tasavvufî birikiminin kişisel düzlemde taşıyıcısı olduğu kadar söze yüklemiş olduğu

---

¹¹ Komisyon, “Çiçek”, *Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi* (İstanbul: Sabah Yayınları, t.y.), 4/433.

¹² Jack Goody, *Çiçeklerin Kültürü* (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2010), 28.

¹³ Nurettin Albayrak, *Gönül Çalab’ın Tahtı Açıklamalı Yunus Emre Sözlüğü* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014), 235.

¹⁴ D. Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük* (Ankara: Vadi Yayınları, 2001), “Sembol”, 1158.

¹⁵ Tahir Uluç, *İbn Arabî’de Sembolizm* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2007), 40, 44.

¹⁶ Kaya Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâgat)* (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1980), 164.

¹⁷ Ali Yıldırım, “Mevlânâ’nın Eserlerinde Kuş Sembolizmi”, *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi* 6, (Mayıs 2015), 236.

¹⁸ İsmail Yakıt, *Yunus Emre’de Sembolizm Çıktım Erik Dalına* (Ankara: KB Yayınları, 2002), 5.

derin anlamlar ile sanatın uçsuz bucaksız boyutunu bütün insanlığın istifadesine sunabilmeyi başarmış nadide bir şahsiyettir.¹⁹

Esasen Yûnus'un şiirlerinde ele aldığı, işlediği temalar ruh dünyasının bir başka deyişle mânevî cephesinin aynasıdır. Onun şiirlerinde aşk, kâmil insan, hayat-ölüm, varlık-yokluk vb. gibi metafizik konuların hâkim olduğu görülmektedir. Dolayısıyla o, kâmil insan adını verdiğimiz ideal insan tipini, kendi ideal benliğinde ancak aşk ile bulabilmektedir. Bunun için de kâmil mürşidin rehberliği ve nefis terbiyesi mutlaka gereklidir. Velhâsıl Yûnus'un kullandığı motiflerin sembolik değerleri "insan ve tasavvuf" eksenindedir diyebiliriz.²⁰

Burada şu hususu belirtmeden geçemeyeceğiz ki Yûnus, ilâhilerinde, nutuklarında her ne kadar Mevlânâ kadar²¹ sembol ve metaforlara yer vermemişse de düşünce ve rûh dünyası gereği sembollere başvurmadan edememiştir. Meselâ, "*Ümmî benem Yûnus benem dokuz atam, dördtür atam*" derken insanın bedenî varlığının anâsır-ı erbaa'ya yani dört unsura bağlı olduğunu "dördtür anam" tabiriyle açıklamıştır ki "dokuz ata" tabiri, dokuz kat gök yahut dokuz feleği, gezegeni temsil etmektedir. Dolayısıyla Yûnus'un bu ifadeleri bize onun kendini her kadar "ümmî" olduğunu belirtse de iyi bir eğitim aldığını, Meşşâî felsefesini bildiğini²² ve vahdet-i vücûd düşüncesini tecrübe ettiğini göstermektedir.

3. Yûnus Emre Dîvân'ında Çiçekler ve Sembolize Ettiği Anlamlar

Çiçekler, kültür, sanat ve edebiyat dünyamızda olduğu kadar tasavvuf kültüründe de önemli bir yere sahip olmuştur. Şöyle ki Cenâb-ı Hakk'ın cemâl sıfatının bir tecellisi olarak görülen çiçeklerle ilgili olarak tasavvuf kültüründe pek çok şey dile getirilmiş ve kaleme alınmıştır. Kâdiriyye'nin ikinci pîrlerinden Eşrefoğlu Rûmî'nin "Menekşe Hikâyesi" – bu menkıbenin bir benzeri Yûnus Emre ve Azîz Mahmûd Hüdâyî hakkında da anlatılır-; aslen Buhara'lı, Bursa'nın gönül mimarlarından ve Yıldırım Bâyezîd'in dâmâdı Emîr Sultan'ın başlattığı "Erguvan Bayramı"; bugün

¹⁹ Fatih Şayhan, "Kuşatılan Ben'in Biliş Düzeyi Yorumu: Yüce Birey bağlamında Yunus", *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi* 11/21, (2018), 77.

²⁰ Yakıt, *Yunus Emre'de Sembolizm*, 20.

²¹ Bu konuda geniş bilgi için bk. Aliye Serap İncidağı, *Mevlânâ'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Bitki ve Meyvelerin Tasavvuf Dünyasındaki Sembolik Anlamları* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Mevlâna Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015).

²² Yakıt, *Yunus Emre'de Sembolizm*, 20.

Macaristan'ın başkenti Budapeşte'de türbesi bulunan, Osmanlı'nın yükseliş döneminde o bölgeye giderek yetiştirdiği güller ile şöhrete kavuşan Bektâşî dervişi Gül Baba,²³ İstanbul Kocamustafapaşa Dergâhı şeyhi Yûsuf Sinan Efendi'nin "Sünbül" lakabı almasıyla neticelenen menkıbe ve aynı dergâhta 1610-1617 yılları arasında postnişînlik yapmış olan, çiçekçilikle uğraşan, "şeyh sünbülü" adlı bir sünbül türünü yetiştiren Şeyh Hasan Adli Efendi,²⁴ Halvetiyye'nin Rûşeniyye kolunun kurucusu Dede Ömer Rûşeni'nin halifesi İbrâhim Gülşeni'ye bir gül vererek "*Sen ol bâğ-ı bekânın gülşenisin*" demesi sonrasında Şeyh İbrâhim'in "Heybeti" mahlasını "Gülşeni" olarak değiştirmesi ve tarikatının isminin de bu kelimeye nisbet edilmesi²⁵ ve XVII. asır Bayrâmî-Melâmî şeyhlerinden Sarı Abdullah Efendi'nin ağaç, çiçek yetiştiriciliği yapması, bahçe işleriyle uğraşması ve kendisine "Sarı" lakabının, yetiştirdiği zerrinlerin (fulya) renginden dolayı verilmesi²⁶ tasavvuf kültüründe sûfilerin çiçeklere olan ilgi ve bağlantılarından ilk hatıra gelenlerdir.

Burada yeri gelmişken Yûnus Emre'nin "Çiçek Menkıbesi" ile "Sarı Çiçek" ilâhisine temas etmeyi yararlı buluyoruz. Çünkü Yûnus'un çiçeklerle olan bağlantısı bilmek, onun nutuklarında yer alan çiçekleri ve onlara yüklediği anlamları öğrenmemiz açısından oldukça önemlidir. Yukarıda da ifade edildiği üzere bir benzeri Eşrefoğlu ve Hüdâyî hakkında anlatılan söz konusu çiçek menkıbesi şöyledir:

Tapduk Emre bir gün tekkesinde sohbet ederken müridlerinden kırlara gidip kendisine birer demet çiçek getirmelerini istemiştir. Dervişler en güzel çiçeği getirmek üzere hemen kırlara doğru yola çıkmışlardır. Yûnus da onların içerisinde yer almaktadır. Akşam olunca dervişler en güzeli olduğunu düşündüğü birer demet çiçekle dergâha gelmiştir. Fakat Yûnus'un elinde solgun bir sarı çiçek bulunmaktadır. Tapduk Emre Yûnus'a bunun sebebinin sormuştur. O da: "Şeyhim! Sabahtan bu yana kırları bir baştan bir başa dolaşıp durdum. Size lâyük olabilecek güzellikte çiçekleri aradım ve buldum da. Ancak koparmak için elimi hangisine doğru

---

²³ Necdet Tosun, *Derviş Keşkülü* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2014), 11-12.

²⁴ Bk. M. Baha Tanman, "Osmanlı Süflüğünde Çiçek Sembolizminin Sanata Yansması: Sünbül ve Sünbülüyye Örneği", *Nurhan Atasoy'a Armağan*, ed. M. Baha Tanman, (İstanbul: Lale Yayıncılık, 2014), 319-320, 322-323.

²⁵ Mustafa Kara, "Gülşeniyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14/256.

²⁶ Nihat Azamat, "Sarı Abdullah Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/147.

uzattıysam, Allah'ı zikrettiğini işittim. Bundan dolayı koparmaya kıyamadım. Tam vazgeçmiş dönüyordum ki bu solgun çiçekten şöyle bir nidâ geldi: Benim vaktim doldu artık, sararıp soldum kuruyup toprağa karışacağım, bâri beni kopar da bir dervişin elinde hayatım son bulsun.” şeklinde cevap vermiştir.²⁷

Bu menkıbeden de anlaşılacağı üzere Yûnus Emre, çiçeklerle konuşmuştur ve onların dillerini, hâllerini anlayacak bir olgunluğa sahiptir. Esasen Yûnus, Kur'ân-ı Kerîm'de geçen “*Yedi gök, yer ve bunların arasında bulunanların hepsi O'nu tesbih ederler. O'nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Ancak siz, onların tesbihini anlayamazsınız. O, halîmdir, çokça bağışlayandır.*”²⁸ âyetinin tecellisine mazhar olmuş olup, irfânî bir dil ile bize hakikat dersleri vermektedir.

Yûnus'un irfânî dil ile hakikat derslerini sunduğu bir başka durum da vardır ve o da meşhur “Sarı Çiçek İlâhisi”dir. Bu ilâhi her ne kadar bazı kaynaklarda XV. asırda Bursa'da yaşamış Âşık Yûnus'a ait olarak gösterilirse de²⁹ anlam bakımından Yûnus Emre'nin düşünce dünyasıyla örtüşüğünü rahatlıkla söyleyebiliriz. On altı beyitten oluşan söz konusu ilâhi şu şekildedir:

*Sordum sarı çiçeğe benzin neden sarıdır
Çiçek eydür ey derviş âhım dağlar eritir*

*Yine sordum çiçeğe sizde ölüm var mıdır
Çiçek eydür ey derviş ölümsüz yer var mıdır*

*Yine sordum çiçeğe kışın kanda olursuz
Çiçek eydür ey derviş kışın türâb oluruz*

*Yine sordum çiçeğe yazın kanda olursuz
Çiçek eydür ey derviş yazın hâcem diriltir*

*Yine sordum çiçeğe Tamu'ya girer misiz
Çiçek eydür ey derviş Uçmak Âdem şehridir*

*Yine sordum çiçeğe gül sizin neniz olur
Çiçek eydür ey derviş gül Muhammed teridir*

²⁷ Abdülbaki Gölpinarlı, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, (İstanbul: İnilâp Kitabevi, 1992), 59; Mustafa Özçelik, *Yunus Emre* (İstanbul: Ordu Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2015), 27.

²⁸ *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâlî*, Ali Özek Ali Özek – Hayrettin Karaman – Ali Turgut – Mustafa Çağrıncı – İbrahim Kâfi Dönmez – Sadreddin Gümüş, (Ankara: TDV Yayınları, 1993), el-İsrâ, 17/44.

²⁹ Bk. Mustafa Tatcı, *Âşık Yûnus* (İstanbul: MEB Yayınları, 2005), 36-37.

*Yine sordum çiçeğe Âdem'i bilir misiz
Çiçek eydür ey derviş Âdem binde biridir*

*Yine sordum çiçeğe kırkları bilir misiz
Çiçek eydür ey derviş kırklar Allâh yâridir*

*Yine sordum çiçeğe rengi kandan alırsız
Çiçek eydür ey derviş ay ile gün nûrudur*

*Yine sordum çiçeğe boynun neden eğridir
Çiçek eydür ey derviş kalbim Hakk'a doğrudur*

*Yine sordum çiçeğe atan anan var mıdır
Çiçek eydür ey derviş bu ne aceb sorudur*

*Yine sordum çiçeğe sen Ka'be'yi gördün mü
Çiçek eydür ey derviş Ka'be Allah evidir*

*Yine sordum çiçeğe bahçene girsem n'ola
Çiçek eydür ey derviş kokla beni geri dur*

*Yine sordum çiçeğe sen Sırat'ı gördün mü
Çiçek eydür ey derviş cümlemin ol yoludur*

*Yine sordum çiçeğe gözün niçin yaşlıdır
Çiçek eydür ey derviş bağırçığım başlıdır*

*Yine sordum çiçeğe Yûnus'u bilir misin
Çiçek eydür ey derviş Yûnus kırklar yâridir³⁰*

Yûnus'un yukarıdaki dizelerinden anlaşıldığına göre, o çiçeğe bazı sualler yönelmiş, çiçek de ona bunların cevabını vermiştir. Buna göre Yûnus, talebeyi yani öğrenmek isteyeniyi, sarı çiçek de öğretene yani hocayı sembolize etmektedir. Dolayısıyla Yûnus, hakîkatin tâliplisi, çiçek ise hayatın, dinin ve kâinâtın sırlarına vâkıf bir âriftir. Bu durum da bize her varlığın bir kevnî âyet olduğunu ortaya koymaktadır. Kevnî âyet, Allah'ın yarattığı her şeyi ifade eden âyetler olup, güneşi, ayı, yıldızları, insanları, hayvanları, bitkileri, suları, çiçekleri, nehirleri, denizleri, meyveleri, otları,

---

³⁰ Tatcı, *Âşık Yûnus*, 36-37.

dağları, ovaları, bitkileri, velhâsıl bütün mahlûkâtı buna misal olarak verebiliriz.³¹

Yûnus Emre'nin *Dîvân*'ında çiçeklerle ilgili dizelerine gelince, o söz konusu eserinde genel olarak çiçek ve bundan türetilmiş olan kelimeleri çeşitli varyantlarla kullanmıştır ki “çiçekden”, “çiçekleri”, “çiçekler” kelimeleri bunlardan tespit edebildiklerimizdir. Ancak hemen belirtelim ki Yûnus, çiçek ve ondan türetilen kelimeleri nutuklarında bilinen anlamıyla bir bitki türü olarak kullandığı gibi ona bir takım tasavvufî anlamlar da yüklemiş, bazen bir vuslat yolcusuna, bazen zikreden bir dervişe benzetmiştir:

*Görmez misin sen arıyı her bir çiçekden bal ider
Sinek ile pervânenin yuvasında bal olmaya*³²

*Ey aşk eri aç gözünü yeryüzüne kılğıl nazar
Gör bu latîf çiçekleri bezenüben Hakk'a gider*

*Her bir çiçek bin nâzıla öger Hakk'ı niyâz ile
Her murgu hoş âvâz ile ol pâdişâhı zikreder*³³

*Seni bulut götürür âlemlere yitirir
Türlü çiçek bitirir hoş üstâdın var senin*³⁴

Yûnus Emre'nin *Dîvân*'ında yukarıda zikrolunan çiçek ve ondan türetilen kelimelerden başka “gül” ve “reyhan” çiçekleri üzerinde de durmuştur. Şimdi bunları sırasıyla ele alalım.

Gül, *Dîvân* şiirinin yanında Tasavvuf şiirinde de en çok kullanılan motiflerden birisidir. Farsça bir kelime olan gül, lügatte “çiçek, kırmızı, yanık, hatır, yarar, karpuz göbeği”³⁵ gibi anlamlara gelmektedir. Arapçası “verd”dir.³⁶ Türkçe'ye Farsça'dan geçmiş olup, lügatte “gül ağacının hoş, güzel kokulu, pek çok çeşidi bulunan çok makbul çiçeği”³⁷ anlamındadır. *Dîvân* edebiyatında güzel ve sevgili karşılığında kullanılmıştır. Tasavvuf edebiyatında ise gönülde ortaya çıkan ilmin neticesine denildiği gibi

³¹ Geniş bilgi için bk. Mustafa Özçelik, “Yûnus Emre'nin Sarı Çiçeği”, *Yeni Dünya Dergisi* 294, (Nisan 2018), 44.

³² Mustafa Tatcı, *Yûnus Emre Dîvânı Tenkitli Metin* (İstanbul: MEB Yayınları, 2005), 23.

³³ Tatcı, *Yûnus Emre Dîvânı*, 42.

³⁴ Tatcı, *Yûnus Emre Dîvânı*, 147.

³⁵ Kanar, *Farsça-Türkçe Sözlük*, 1283.

³⁶ İbrâhim Enis vd., *Mu'cemu'l-vasit*, 1024.

³⁷ İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2010), 443.

kesret, ilâhî güzellik, Hz. Peygamber ve keşf gibi anlamlarda kullanılmıştır. Güle âşık olan bülbül mecâzî âşığı simgelediği gibi gül de kesreti sembolize etmektedir.³⁸ Ayrıca gül, bahar gibi ömrün kısalığını, hayatın geçiciliğini ifade ettiği gibi kokusu nedeniyle de güzel ahlâklı arkadaşına benzetilmiştir.³⁹

Tasavvuf kültüründe gül ile ilgili bazı geleneklerin olduğunu da burada zikretmeden geçemeyeceğiz. Hind alt kıtasında yer alan türbelere gül serpmenin önemli bir gelenek olmasından dolayı bu türbeler etrafında gül satıcılığının meslek hâline gelmesi, Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin yaşadığı dönemde kadın müridleri tarafından üzerine gül atılması, Buhara halkının Nevruz Bayramı'ndan on gün sonra kutladıkları "İd-i Gül-i Surh=Kırmızı Gül Bayramı" ve Muhammed Bahâüddin Nakşebend'nin türbesi başta olmak üzere türbe ziyaretlerinin yapılarak çiçekler bırakılması, Kâzeruniyye tarikatı piri Ebu İshak'ın türbesinde yetişen güllerin her derde devâ olduğu inancı,⁴⁰ Kâdiriyye tasavvuf yolunun alâmeti olarak arakıyelerinin tepelerine çuhadan diktikleri daire şeklindeki parçaya gül adını vermeleri ve Rifâiyye mensuplarının zikirleri sırasında ateşte kızdırarak yaladıkları demire gül ve bu işe de "gül yalamak" adının verilmesi bu geleneklerden bazılarıdır.⁴¹

Yûnus'un gül ile ilgili dizelerine bakacak olursak, onun *Divân*'ında gül ve ondan türetilmiş kelimelere bir hayli yer verdiği görülmektedir. Yûnus, gülü öncelikle Hz. Peygamber'i ifade etmek için kullanmıştır. Nitekim o, yukarıda da geçtiği üzere gerek "Sarı Çiçek İlahisi"nde, gerek çiçek ve gül ilgili dizelerinde gülün Hz. Peygamber'in terinden yaratıldığına işarette bulunmuştur:

*Yine sordum çiçeğe gül sizin neniz olur
Çiçek eydür ey derviş gül Muhammed teridir⁴²*

***

*Hak onu öğdü yaratdı sevdi Habib'im dedi
Yer yüzünde cümle çiçek Mustafâ'nın teridir⁴³*

Gül Muhammed teridir bülbül onun yâridir

---

³⁸ Selami Şimşek, *Tasavvuf Edebiyatı Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2017), 130.

³⁹ Tosun, *Derviş Keşkülü*, 14.

⁴⁰ Bk. Tosun, *Derviş Keşkülü*, 14-16.

⁴¹ Cemal Kurnaz, "Gül", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14/222.

⁴² Tatcı, *Âşık Yûnus*, 36.

⁴³ Tatcı, *Yûnus Emre Divânı*, 91.

*Ol gül ile ezeli cihâna bile geldim*⁴⁴

Burada yeri gelmişken gülün Hz. Peygamber'in terinden yaratılması hususuna⁴⁵ kısaca temas etmek istiyoruz. Kaynaklarda bir efsane olarak anlatıldığına göre Hz. Peygamber Mi'râc gecesi Cenâb-ı Allah'ın huzurunda Cebrâil ve Burak'la birlikte terler dökmüş, Cebrâil'in terinden yere düşenlerden beyaz gül, Burak'ın terinden düşenlerden sarı gül ve Hz. Peygamber'in terinden düşenlerden de kırmızı gül bitmiştir. Halk arasında yaygın olan "gül koklamak sevaptır" deyimi ile gül yağı, gül suyu ikram edildiğinde salât u selâm getirilmesi geleneği söz konusu anlatılan efsaneden kaynaklanmaktadır. Velhâsıl gülün Hz. Peygamber'in sembolize etmesi bu efsane dolayısıyla⁴⁶ Yine bundan dolayı olsa gerek ki "verd-i Muhammedi" yahut "gül-i Muhammedi" diye adlandırılan gül şeklinde hilyeler yapılmıştır.⁴⁷

Yûnus'a göre insan bu âleme, "Gül"ü yani Hz. Peygamber'i ve onun bildirdiği hakikatleri anlatmak için gelmiştir:⁴⁸

*Ne hâldeyim ne bilem tuzakdayım ne gülem
Bir garîbçe bülbülem ötmeğe güle geldim*⁴⁹

Hz. Peygamber'e ve onun hakikatına kavuşanlar ise bu dünyadan geçen, aşkın şarabından dolu dolu içen ve aşka canını, malını fedâ eden kimselerdir:

*Her ki bu dünyâdan geçer aşk kadehin dolu içer
Aşka cânın saçı saçar dost gülünü deren kişi*⁵⁰

Yûnus başka bir beytinde ise gülü Hz. Peygamber'in şeriatı olarak niteleyerek yüze sürmek, koklamak yani Kur'ân'ı ve Sünnet'i tatmak ve yaşamak gerektiği şeklinde ifade etmiştir:

*Niçin sen nefs-i emmârı bu gafletden uyarmazsın
Muhammed şer'î gülünü senin yüzüne urmazsın*⁵¹

⁴⁴ Tatcı, *Yûnus Emre Divânı*, 199.

⁴⁵ Bu konuda geniş bilgi için bk. Sabri Çap, "Tasavvufta Gül Sembolü ve Gül ile İlgili Telakkinin Oluşmasında Uydurma Hadislerin Rolü", *Bilimname Düşünce Platformu* 36/2, (2018), 455-498.

⁴⁶ Tosun, *Derviş Keşkülü*, 13-14.

⁴⁷ Kurnaz, "Gül", 4/220.

⁴⁸ Talip Çukurlu, "Yunus Emre Divanı'nda Gül Etrafında Oluşturulan Teşbihler", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1, (2013), 32.

⁴⁹ Tatcı, *Yûnus Emre Divânı*, 198.

⁵⁰ Tatcı, *Yûnus Emre Divânı*, 359.

⁵¹ Tatcı, *Yûnus Emre Divânı*, 235.

Yûnus'un gül ile ilgili diğer beyitlerine gelince, ilk dikkatimizi çeken gül-bülbül kelimelerini içerenlerdir. Zaten gül denilince akla gelen şey bülbül olmuştur. Yüzyıllar boyunca edebî eserlerde işlenen gül-bülbül aşkı dillere destandır. Gerek *Dîvân*, gerek Halk ve gerekse Tasavvuf şiirimizin en önemli mazmunlarından birisi de gül-bülbüldür. Bu mazmun bağlamında gül, mâşuktur, sevgilidir. Bu sevgili de genellikle ya Cenâb-ı Hak yahut Hz. Peygamber'dir. Bazen de pâdişâh, şehzâde, paşa gibi üstün meziyetli zâtlar olur. Şiirde andelîb, hezâr, hezâr-destân (bin bir türlü hikâye anlatan), hoş-hân (güzel okuyan), hoş-gû (güzel söyleyen), hoş-âheng (güzel sesli) gibi kelimelerle de ifade edilen⁵² bülbül ise ömrünü, sevdiğine kavuşma yolunda harcayan, ona ulaşmak için canını sakınmayan, ondan gelecek sıkıntılardan dahi lezzet alan dîvâne bir âşıktır. Ancak bülbüle vuslat bir türlü nasip olmaz ve bu yolda ölüp gider.⁵³

Tasavvufta bülbül, ilâhî aşk ile yanıp kavrulan can ve rûhu sembolize eder. Çünkü o bu âlemde veya ten kafesinin içerisinde uzak kaldığı ezeli gül bahçesinin hasretiyle figân eyleyen bir Hak âşığıdır. Ayrıca gülün câmiye, bülbülün de Kur'ân-ı Kerîm okuyana, tâlibe, mest olana ve hatibe benzetildiği de olmuştur.⁵⁴

Yûnus da *Dîvân*'ında öncelikle bülbülün güle olan aşkına temas ile şunları söyler:

*Bülbül âşık durur güle âşiğin hâlin kim bile
Güle karşı hoş aşk ile söyle bülbücüğüm söyle*⁵⁵

Yûnus'a göre her ne vakit bahar gelip etraf türlü çiçeklerle bezenip güller açınca bülbül ötmeye, gülleri övmeye başlar:

*Yine yeryüzü donanıp kat kat olup renge batıp
Bülbül güle karşı ötüp cân budağa asdı yine*⁵⁶

*Evvel bahâr olacak ağaçlar donanacak
Gör nice medhederler bülbüller gül üstüne*⁵⁷

⁵² Cemal Kurnaz, "Bülbül", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/485.

⁵³ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Marifet Yayınları, 1995), 209; İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2008), 172; Talip Çukurlu, "Klasik Osmanlı Şiirinde Gülün Bülbül ve Diğer Hayvanlarla İlişkisi", *ESTAD Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 2/1, (Şubat 2019), 357.

⁵⁴ Kurnaz, "Bülbül", 486.

⁵⁵ Tatçı, *Yûnus Emre Divânı*, 329.

⁵⁶ Tatçı, *Yûnus Emre Divânı*, 302.

⁵⁷ Tatçı, *Yûnus Emre Divânı*, 322.

Yûnus'a göre bülbül, Hak âşığı divâne bir derviş, bir kul; gül ise solmayan yani her an diri olan, ezeli-ebedi olan, âlemlerin Rabbi, cemâl sâhibi dosttur, Allah'tır:

*Benim dilim kuş dilidir benim ilim dost ilidir
Ben bülbülüm dost gülümdür bilin gülüm solmaz benim⁵⁸*

*Sen sultânsın ben kulam sen gülsün ben bülbülem
Hükümün âleme yeter ne kim var kul üstüne⁵⁹*

Yûnus'a göre solmayan yani sonsuz olan Hak'ta fâni olup, O'nunla bâkî olmanın yolu ise dost bahçesine girmek, sevdiklerine bağlanmakla mümkündür:

*Ko ben yanayın tüteyin dost bahçesinde yiteyin
Bir gül olayın biteyin açılben solmayayın⁶⁰*

*Bir bahçeye girmek gerek hoş teferrüc kılmak gerek
Bir gülü yylamak gerek hergiz ol gül solmaz ola⁶¹*

Yine Yûnus'a göre gülün kokusu Hakk'ın kokusu olup, dünya ve âhîret bütünüyle bağ, bahçe olsa O'nun kokusundan daha iyi bir gül bulunmaz:

*İki cihân dopdolu bâğ u bostân olur ise
Senin kokundan iyi gül bostân içinde bitmeye⁶²*

Derviş Hakk'a âşık olsa da nazar Hak'tan dervişe doğrudur. Bu sebeple Hak, dervişin gönlüne tecelli etmezse hiçbir söz söyleyemez:

*Çün bülbül âşıkdır güle nazar Hak'dan olur kula
Bir kelecî gelmez dile gönüllerde bitmeyince⁶³*

Hakk'a cemâline âşık olan derviş, O'nun güzel yüzünü erenlerde görür ve bu güzelliği binbir türlü hikâyelerle anlatır. Bu sebeple Hakk'ın ilâhî tecellilere mazhar olan erenlere karşı büyüklenmemek, toprak gibi mütevazı olmak gerekir:

*Bülbül de âşık olmuş kızıl gülün yüzüne
Gördüm erenler yüzün hezâr-destân oldum ben⁶⁴*

⁵⁸ Tatçı, *Yûnus Emre Divânı*, 139.

⁵⁹ Tatçı, *Yûnus Emre Divânı*, 322.

⁶⁰ Tatçı, *Yûnus Emre Divânı*, 263.

⁶¹ Tatçı, *Yûnus Emre Divânı*, 317.

⁶² Tatçı, *Yûnus Emre Divânı*, 20.

⁶³ Tatçı, *Yûnus Emre Divânı*, 315.

⁶⁴ Tatçı, *Yûnus Emre Divânı*, 271.

*Miskîn Yûnus erenlere tekebbür olma toprak ol
Toprakda biter küllisi gülistânı toprak bana*⁶⁵

Bu derviş, Hakk'ın yanında Hz. Peygamber'e de âşıktır ve onun aşkıyla hasta düşmüştür. Ancak kıyâmet gününde Arasat Meydanı'nın şefaathçisi olan Muhammed Mustafa'nın güzel yüzünü mânâ âleminde görüp dertlerinden, sıkıntılarından kurtulup vuslata ermiş, büyük bir sevince gark olmuştur:

*Bülbül-i haste gül yüzün gördü arasât eyledi
Erdi âşık ma'sûkına şükür beşâret eyledi*⁶⁶

Velhâsıl Allah'a ve O'nun sevgilisi Hz. Muhammed Mustafa'ya âşık olmak lâzımdır. Zira O'nu ve Resûl'ünü sevmeyenlerin yeri ateştir:

*Âşıkam şol dîdâra bülbülem şol gülzâra
Seni sevmeyen nâra yansın yâ Resûlallâh*⁶⁷

Ancak şunu da bilmek gerekir ki her kim Allah'a ve O'nun sevgilisine âşıkça onu bunlara ulaştıracak olan aşk erleridir, bir başka deyişle kâmil mürşidlerdir:

*Dostun yüzü gül bana âşıkam yol bul ana
Kaykamazam dört yana çün buldum aşk erini*⁶⁸

Bülbülün gülü gördüğü, kokladığı, ona dil döktüğü, onun için feryâd u figân ettiği, buluştuğu yere, “gül bahçesi, çiçek bahçesi, güllük” gibi anlamlara gelen gülzâr, gülşen yahut gülistân denildiği⁶⁹ ve bunların “tasavvufî sembolizmde gönül açıklığını yahut kirinden, pasından temizlenerek ilâhî güzelliğin yansımaya hazır hâle gelmiş kalbi ifade ettiği”⁷⁰ de bilinmektedir.

Yûnus'a göre de gülün ve onun sevgilisi olan bülbülün yeri bağlar, bostanlar değil, gül bahçesidir. Bülbül özellikle seherlerde gül için burada ağlayıp inler:

*Gülün bülbül olur yâri onun için kılar zârı
Gülistândır onun yeri makâm olmaz ona bâğlar*⁷¹

---

⁶⁵ Tatçı, *Yûnus Emre Divânı*, 27.

⁶⁶ Tatçı, *Yûnus Emre Divânı*, 376.

⁶⁷ Tatçı, *Yûnus Emre Divânı*, 330.

⁶⁸ Tatçı, *Yûnus Emre Divânı*, 324.

⁶⁹ Divân şiirinde gülzâr, gülşen ve gülistân ile ilgili mefhumlar için bk. Talip Çukurlu, “Divân Şâirinin Gülistân/Gülzâr/Gülşen Mefhumu”, *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 3/2, (Spring 2017), 69-85.

⁷⁰ Kurnaz, “Gül”, 221.

⁷¹ Tatçı, *Yûnus Emre Divânı*, 69.

*Seher-gâhın durup zârî kılarım
Sanasın bülbülem gülzâra karşı⁷²*

Aşk ile coşan, kalbinden karışıklığı gideren âşık, gül bahçesine, yani ilâhî tecellilere mazhar olup sevgilinin sırlarından söylemeye başlar. Bundan habersiz olanlar ise, âşığın gül bahçesini görünce aşka gelerek na'ralar atmasına şaşırırlar. Dolayısıyla güle âşık olduğunda âleme bir velvele, bir bağırış-çağırış, feryat ve figan düşer:

*Aşk ile eylegil cûşu gider gönlünden teşvişi
Çıkıben gülzâra karşı söyle bülbülcüğüm söyle⁷³*

*Ne görür gülde yâ biçâre bülbül
Ki gülistâna karşı gulgul eyler⁷⁴*

*Âşık olayın şol güle dolsun cihâna gulgule
Hezâr-destân olubeni dost bâğım yaylayayın⁷⁵*

Çünkü Hakk'ın tecellileri, taze güller gibi her an zuhur etmektedir, ezeli ve ebedî olan yârdan oldukları için de asla solmazlar:

*Bizim ilin bahçeleri durmaz öter bülbülleri
Açılmış tâze gülleri gülistânım solmaz benim⁷⁶*

O halde her kim Sevgili'ye kul, köle yani âşık olursa O'nun bahçesi olan gülzâra kavuşur. Orada Sevgili'nin güzelliğini müşâhede ettiği gibi O'nu sevenleri de görüp şüphe ve kaygılardan kurtulur. Bu sebeple dost bahçesine girenler burasını överler:

*Eydür Yûnus yâr kuluyam dost bahçesi bülbüliyem
Söyleyeyim şimden geri gülzârıma erdim bugün⁷⁷*

*Erin didârın gördüm gümân terkini urdum
Dost bahçesine girdim öğerem gülzârını⁷⁸*

İşte bu aşktan dolayıdır ki Hz. İbrahim Nemrut tarafından ateş atıldığı vakit Allah'ın izni ve lütfuyla ateş onu yakmayarak gül bahçesine dönüşmüştür:

⁷² Tatçı, *Yûnus Emre Divânı*, 278.

⁷³ Tatçı, *Yûnus Emre Divânı*, 328.

⁷⁴ Tatçı, *Yûnus Emre Divânı*, 103.

⁷⁵ Tatçı, *Yûnus Emre Divânı*, 274.

⁷⁶ Tatçı, *Yûnus Emre Divânı*, 228.

⁷⁷ Tatçı, *Yûnus Emre Divânı*, 239.

⁷⁸ Tatçı, *Yûnus Emre Divânı*, 380.

*İbrâhîm'e Nemrûd od'un aşkdır gülistân eyleyen
Aşkdan çün erdi bir nazar gülzâr oldı nâr olmadı*⁷⁹

Yûnus aşağıdaki beytinde ise söz konusu Hz. İbrahim'in kıssasına işarette bulunduğu gibi “Cennet de Cehennem de O'ndandır. Allah emrettikten sonra Cehennem de bize gül bahçesidir” diyen Hak dostlarının teslimiyetlerinin derecesine dikkatleri çeker:⁸⁰

*Pîşrev bize Kur'an durur vatan bize Cennet durur
Ol Tamu'yu Hak yandırır ol gül-i gülzârdır bize*⁸¹

Bu arada gülün açılmamış hâline gonca, tasavvufi tabirle “vahdet” yahut “halvet” denildiğini de belirtmek gerekir. Şöyle ki gonca söz konusu şekliyle “mahzen-i esrâr” yani sırlar hazinesi olup dudaklar ile “hem-râz” yani sırdaştır. Bir başka deyişle gonca sırrını gizleyip söylemezken, gül açılıp saçılarak sırrını âleme duyurmaktadır.⁸² Yûnus da aşağıdaki beyitlerinde bu duruma işaretle şunları söylemiştir:

*Halvetlerde meşgûl olam dâim açılam gül olam
Dost bâğında bülbül olam ötem hey dost deyu deyu*⁸³

*Varam ol dostu kul olam her dem açılam gül olam
Hem söyleyem bülbül olam durağım gülistân ola*⁸⁴

*Ben ol dükkândâr kuluyam cevherler ile doluyam
Dost bâğının bülbülüym budakdan gül düzer oldum*⁸⁵

*Girem denize gark olam ne elif ü mîm dâl olam
Dost bâğında bülbül olam gülleri derem yürüyem*⁸⁶

Hakk'a kulluk ederek, halvetlerde onu zikrederek sırrına mazhar olan, ardından bu sırları dost bağında yani meclisinde dile getirerek gül gibi açılan ilâhîler ve nutuklar, erenlerin sohbetine de güzellik katmış, şenlendirmiştir:

*Erenler sohbetinde deste kızıl gül idim
Açıldım ele geldim soldum ise ne oldu*⁸⁷

---

⁷⁹ Tatçı, *Yûnus Emre Divânı*, 372.

⁸⁰ Çukurlu, “Yûnus Emre Divanı'nda Gül Etrafında Oluşturulan Teşbihler”, 35.

⁸¹ Tatçı, *Yûnus Emre Divânı*, 321.

⁸² Kurnaz, “Gül”, 220.

⁸³ Tatçı, *Yûnus Emre Divânı*, 280.

⁸⁴ Tatçı, *Yûnus Emre Divânı*, 21.

⁸⁵ Tatçı, *Yûnus Emre Divânı*, 224.

⁸⁶ Tatçı, *Yûnus Emre Divânı*, 217.

⁸⁷ Tatçı, *Yûnus Emre Divânı*, 377.

Gül-bülbül ile birlikte yapılan mazmunlardan birisi de diken olup, gülün dikenini âşığın rakibi⁸⁸olarak görülmüştür. Şöyle ki gül bülbülün sesine kulak vermez ve açılıp yüzünü göstermez, sürekli dikenle yani rakiple iş birliği ederek onun bağrında onulmaz yaralar açar. Fakat âlemde dikensiz gül bulmak pek mümkün olmadığından bülbül de “Gülü seven dikenine katlanır” diyerek teselli bulur. Gül-diken mazmûnu bazen de iyilik-kötülük, kolay-zor, dost-düşman gibi zıtlıkları ifade etmek için de kullanılmıştır.⁸⁹ Nitekim Yûnus bir beytinde tasavvuf yoluna ve bu yolun büyüklerine düşman olmak yerine dost olmayı öğütleyerek düşman olanların azaba, ateşe düşer olacaklarını belirtmiştir:

*Diken olma gül ol eren yolunda
Diken olur isen od'a yanasın⁹⁰*

Bu sebeple dost dururken düşmana üflet duymamak, yakınlık göstermemek ve ayrıca ondan korkmamak gerekir. Çünkü âşığın doğru bir sevgilisi vardır:

*Sen gülü görür iken dikene sunma elin
Düşmândan ne korkarsın çün doğru yârin vardır⁹¹*

Yûnus'a göre bu âlemdaki güller asla dikensiz olmaz. Ancak Hakk'ın birlik ülkesinin gülünde asla diken yoktur, dili tatlı ve yüzü de utangaçtır:

*O vahdet ilinde diken yok gülünde
Şeker çok dilinde yüzünde hayâlar⁹²*

Yine Yûnus'a göre bülbülü onulmaz dertlere, sıkıntılara sürükleyen kuru dikende biten güldür:

*Kuru dikende gül biter hasretinden yine yiter
Dertli m'oldun benden beter söyle bülbülcüğüm söyle⁹³*

Yûnus'a göre âşıklara bazen dikenler yani sıkıntılar vatan ve iyilikler, güzellikler gurbet olur ki zehir içmesi, şeker kamışından daha tatlı gelir, yani âşık bu dertlerden haz ve lezzet duyar:

⁸⁸ Rakip: Divân edebiyatında âşık ile mâşuk arasına girerek mâşuğu onun elinden almaya kalkışan kimseye yahut âşık ile mâşuğun birbirine kavuşmasına engel olan her şeye denilmiştir. Bk. Gencay Zavotçu, *Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü* (İstanbul: Kesit Yayınları, 2013), 599.

⁸⁹ Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, 172; Kurnaz, “Gül”, 220.

⁹⁰ Tatçı, *Yûnus Emre Divânı*, 270.

⁹¹ Tatçı, *Yûnus Emre Divânı*, 65.

⁹² Tatçı, *Yûnus Emre Divânı*, 76.

⁹³ Tatçı, *Yûnus Emre Divânı*, 329.

*Vatan oldu diken gurbet gülistân
Ağu içmek yeğ oldu ney-şekerden⁹⁴*

Gülün etrafında bülbülün başka arı, karga, baykuş, ceylan gibi hayvanlar da vardır ve bunlar zaman zaman bülbül ile mukayese edilirler. Bülbülün güzel sesi ve görünüşü ile karganın kötü sesi ve görünüşün karşılaştırılması buna misal olarak verilebilir.⁹⁵ Yûnus da *Divân*'ında bülbülü, baykuş, leylek ve şahin gibi kuşlarla karşılaştırmıştır. Ona göre baykuşlar gül bahçesine giremez ve leylekler bülbül gibi güzel bir âvaz ile zikir çekemez:

*Kim görmüştür baykuşun gülistâna girdiğin
Leylekler zikredemez bir latif âvaz ile⁹⁶*

Yûnus bir başka beytinde bu defa bülbülü baykuş ve şahin ile karşılaştırarak bir adı da gül kuşu olan bülbülün, o gülden bu güle konarak mâşukuna dil döktüğünü, baykuşların harabe yerleri sevdiğini, şahinlerin ise avlarını yakalamak için uçtuğunu belirtmiştir:

*El kuşu elden ele gül kuşu gülden güle
Baykuş vîrâne sever şahinler pervâz ile⁹⁷*

Yukarıda gülün tanımını ve sembolize ettiği anlamları verirken onun bahar gibi ömrün kısalığını, hayatın geçiciliğini de ifade ettiğini belirtmiştik. Yûnus da aşağıdaki dizelerinde gerek dünyanın ve gerekse insanın fâniliği, geçiciliği üzerinde durarak şöyle söylemiştir:

*Geçti yâ ömrümün varı kor gidersin bu gülzârı
Yûnus'un münisi yârı söyle bülbülcüğüm söyle⁹⁸*

*Gönlüm sana eğler idim gül deyüben yıylardım
Garipseyip ağlar idim âh n'ideyin ömrüm seni⁹⁹*

*Akar yaşım sele benzer ömür geçer yele benzer
Güler yüzün güle benzer ne bilsin geçe bu çağlar¹⁰⁰*

*İncidesin âh edeler ömrün gülün kurutalar
Gözsüz olasin yedeler tâ bilesin dervişleri¹⁰¹*

---

⁹⁴ Tatçı, *Yûnus Emre Divânı*, 258.

⁹⁵ Çukurlu, "Klasik Osmanlı Şiirinde Gülün Bülbül ve Diğer Hayvanlarla İlişkisi", 353-354.

⁹⁶ Tatçı, *Yûnus Emre Divânı*, 323.

⁹⁷ Tatçı, *Yûnus Emre Divânı*, 323.

⁹⁸ Tatçı, *Yûnus Emre Divânı*, 329.

⁹⁹ Tatçı, *Yûnus Emre Divânı*, 370.

¹⁰⁰ Tatçı, *Yûnus Emre Divânı*, 69.

¹⁰¹ Tatçı, *Yûnus Emre Divânı*, 361.

Yûnus'un *Dîvân*'ında gülü, aşk şerbeti, cennet bahçesi ve iman anlamında kullandığı da görülmektedir. Nitekim aşağıdaki beyitlerin ilkinde gülden yapılan aşk şerbetiyle kendinden geçtiğini ifade ederken, ikincisinde toprağın altında yatan kara gözlü, ay yüzlülerin cennet bahçelerinden güller topladığını, üçüncüsünde de işlenen günâhların uğursuzluğundan dolayı imânın güllerinin solduğunu belirtmiştir:

*Bu bizim iştetimiz oldur bu lezzetimiz
İçip esridiğimiz aşk şerbeti gülüdür*¹⁰²

*Günâhın çoğu şûmundan imânun gülleri soldu
İnâyet suyile her dem niçin onu suvarmazsın*¹⁰³

*Soğulmuş şol kara gözler belirsiz olmuş ay yüzler
Kara toprağın altında gül deren elleri gördüm*¹⁰⁴

Bu kara toprağın altında cennet gülleri derenler, gül yüzlü, ibâdetli, hizmetli, uzun boylu, elleri kınalı cariyelerdir:

*Elleridir kınalı hem karavaşları tapılı
Kargı gibi uzun boylu gül yüzlü hatunlar yatar*¹⁰⁵

Yûnus, kara toprak altında yatan küçük çocukları ve irfân sahibi, bilge yiğitleri solmuş güle de benzetmiştir:

*Yemiş kurt kuş bunu keler nicelerin bağrın deler
Şol ufacık nâresteler gül gibice solmuş yatar*¹⁰⁶

*Doğru varırdı yolları kalem tutardı elleri
Bülbüle benzer dilleri dânişmân yiğitler yatur*¹⁰⁷

Yûnus'a göre güller aynı zamanda sevabın, iyiliğin sembolü olup, günâhın, kötülüğün sembolü olan taşların zıddıdır. Nitekim o, aşağıdaki beyitlerinde kendisine kuyu kazanlara, ışığını söndürmek isteyenlere Hak'tan tahtlarını yükseltmesini, ışıklarını yandırıp uyandırmasını niyaz etmiş ve taş atanlara, kötü söz söyleyenlere de güllerin serpilmesini istemiştir:

---

¹⁰² Tatçı, *Yûnus Emre Dîvânı*, 40.

¹⁰³ Tatçı, *Yûnus Emre Dîvânı*, 235.

¹⁰⁴ Tatçı, *Yûnus Emre Dîvânı*, 228.

¹⁰⁵ Tatçı, *Yûnus Emre Dîvânı*, 92.

¹⁰⁶ Tatçı, *Yûnus Emre Dîvânı*, 87.

¹⁰⁷ Tatçı, *Yûnus Emre Dîvânı*, 92.

Önümce kuyu kazanı Hak tahtın ağdırsın onu
Ardımca taşlar atanı güller nisâr olsun ona¹⁰⁸

Kim bize taş atar ise güller nisâr olsun ona
Çerâğma kasd idenin Hak yandırsın çerâğım¹⁰⁹

Yûnus, insanların hak ve hukukuna riayet etmeyi, saygılı olmayı da gül sembolü ile dile getirmiştir:

Kimse bâğına girmegil kimse gülüne dermegil
Var kendi ma'sûkun ile bahçede el alış yürü¹¹⁰

Yûnus miskîn gözler yolu devşir özüñ behey deli
Bu gülistânın bülbülü kimse gülün dermeyendir¹¹¹

Yûnus'un gül ile ilgili dizelerinden sonra şimdi de reyhan çiçeği ile ilgili olanlarına bir göz atalım. Ancak hemen belirtelim ki onun reyhan ile ilgili dizeleri gül kadar değildir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla iki beyitte geçmektedir.

Arapça bir kelime olan reyhan, lügatte “güzel koku”, “fesleğen” anlamlarına gelir.¹¹² Klâsik şiirde daha çok kokusu ve şekli dolayısıyla işlenmiştir. Mâşukun saç ve ayva tüyleri reyhâna benzetildiği gibi bilhassa ayva tüyleri söz konusu olunca bu kelime üzerinde oyun yapılmıştır.¹¹³

Yûnus *Dîvân*'ında reyhânı bir beytinde güzel kokusu dolayısıyla ele alarak bir anlamda onun seven ile sevileni buluşturan bir vasıta olduğuna işarete bulunurken diğer beytinde Hz. İbrahim'in Nemrut tarafından ateşe atıldığı zaman onu yakmayan ateş ve gül ile birlikte zikretmiştir:

Gül ü reyhânın kokusu âşık ile ma'sûkadır
Âşık olanın ma'sûku hergiz önünden gitmeye¹¹⁴

Nemrud'daki sûret kılan İbrâhîm'i od'a atan
Bir kalmı yandırmayan od u gül ü reyhân benem¹¹⁵

---

¹⁰⁸ Tatcı, *Yûnus Emre Divânı*, 29.

¹⁰⁹ Tatcı, *Yûnus Emre Divânı*, 363.

¹¹⁰ Tatcı, *Yûnus Emre Divânı*, 328.

¹¹¹ Tatcı, *Yûnus Emre Divânı*, 106.

¹¹² Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, 1025.

¹¹³ Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, 376.

¹¹⁴ Tatcı, *Yûnus Emre Divânı*, 5.

¹¹⁵ Tatcı, *Yûnus Emre Divânı*, 162.

Sonuç

Netice itibariyle bu çalışmamızda görülmüştür ki çiçek ve çiçeklerle ilgili semboller kültür, sanat, edebiyat ve tasavvuf dünyamızın hemen bütün alanlarında hem bilinen hem de mecâzî anlamlarıyla kendisini göstermiştir.

XIII ve XIV. asırlarda Türk tasavvuf şiirinin zirvesi sayılan Yûnus Emre'nin *Dîvân*'ında da çiçeklerle ilgili bu tür sembolik anlatımlara rastlamak mümkündür. Nitekim Yûnus, çiçeklerle konuşmuş ve onların dillerini, hâllerini anlayacak bir olgunluğa sahip olmuştur. Ona nisbet edilen "Sarı Çiçek İlâhisi"nde bu durum açıkça müşâhede edilmektedir. Buna göre Yûnus, dervişi, talebeyi yani öğrenmek isteyen, sarı çiçek de öğretene yani hocayı, mürşidi sembolize etmektedir. Yûnus, çiçekleri dizelerinde bilinen anlamıyla bir bitki türü olarak kullandığı gibi ona bir takım tasavvufî anlamlar da yüklemiş, bazen bir vuslat yolcusuna, bazen de zikreden bir dervişe benzetmiştir.

Yûnus'un *Dîvân*'ında üzerinde özellikle durduğu çiçek türü güldür. O, gülü öncelikle Cenâb-ı Hak ile Hz. Peygamber'i ve onun şeriatını, getirdiği hakikatleri ifade etmek için kullanmıştır. Ona göre gülün açılmamış hâli olan gonca, vahdeti, halveti, gizli sırları; açılmış hâli ise kesreti, varlık âlemini ve ilâhî sırların âşikâr oluşunu sembolize etmektedir. Yûnus güle bunlardan başka, dünyanın ve insanın fâniliği, geçiciliği, aşk şerbeti, cennet bahçesi ve iman, küçük çocuk, irfân sahibi, bilge yiğit, sevap, iyilik, insanların hak ve hukukuna saygı anlamları da yüklemiştir.

Yûnus'un gül ile ilgili olarak üzerinde durduğu bülbül ve diken mazmunları da vardır. Ona göre bülbül, Hakk'a ve O'nun sevgilisi Muhammed Mustafa'nın cemâline âşık olan dervîştir. Bülbül gülü, gülşen, gülzâr ve gülistân diye adlandırılan bahçelerde yani tekkelerde, dost meclislerinde, sonsuz olan Sevgili'nin zikredildiği mekânlarda görmüş ve Sevgili'nin yüzünün güzelliğinden dolayı kendinden geçmiştir. Yûnus diken mazmununa ise düşman, sıkıntı, dert, kaygı anlamları vermiştir. Yûnus bülbülü, baykuş, leylek ve şahin gibi kuşlarla da karşılaştırmış, onların bülbülde bulunan güzelliklere ve özelliklere sahip olmadığını belirterek bir anlamda bu kuşların âşık olmayan kimseleri temsil ettiğini söylemiştir.

Yûnus *Dîvân*'ında gülün yanında az da olsa reyhan çiçeğinden bahsetmiştir. Ona göre reyhân, güzel kokusu dolayısıyla seven ile sevileni buluşturan bir vasıta olduğu gibi, Hz. İbrahim'in Nemrut tarafından ateşe atıldığı zaman onu yakmayan, ona serinlik olan nesnelere birisidir.

Kaynakça

- Açıl, Berat. "Klasik Türk Şiirinde Estetik Bir Unsur Olarak Çiçekler". *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 5 (Bahar 2015), 1-25.
- Albayrak, Nurettin. *Gönül Çalab'ın Tahtı Açıklamalı Yunus Emre Sözlüğü*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014.
- Aydil, Erol. *Şarkılarla Şiirlerle Türkülerle ve Tarihi Örneklerle Adlarımız*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 2. Basım, 1992.
- Ayverdi, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2010.
- Azamat, Nihat. "Sarı Abdullah Efendi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/147. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Bayram, Yavuz. *Çiçekler ve Diğer Bitkilerin Divân Şiirine Yansımaları İle Anlam Çerçevesi*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2001.
- Bilgegil, Kaya. *Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâgat)*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1980.
- Çağbayır, Yaşar. *Ötüken Türkçe Sözlük*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2007.
- Çap, Sabri. "Tasavvufta Gül Sembolü ve Gül ile İlgili Telakkinin Oluşmasında Uydurma Hadislerin Rolü". *Bilimname Düşünce Platformu* 36/2 (2018), 455-498.
- Çukurlu, Talip. "Divân Şâirinin Gülistân/Gülzâr/Gülşen Mefhumu". *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature* 3/2 (Spring 2017), 69-85.
- Çukurlu, Talip. "Klasik Osmanlı Şiirinde Gülün Bülbül ve Diğer Hayvanlarla İlişkisi". *ESTAD Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 2/1 (Şubat 2019), 357.
- Çukurlu, Talip. "Yunus Emre Divanı'nda Gül Etrafında Oluşturulan Teşbihler". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1 (2013), 32.
- Doğan, D. Mehmet. *Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: Vadi Yayınları, 2001.
- Goody, Jack. *Çiçeklerin Kültürü*. çev. Mehmet Beşikçi. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2010.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *Yunus Emre ve Tasavvuf*, İstanbul: İnilâp Kitabevi, 1992.
- Gülensoy, Tuncer. *Türkçe Yer Adları Klavuzu*. Ankara: TDK Yayınları, 1995.
- İbrâhim Enis vd. *Mu'cemu'l-vasît*. 2 cilt. Kahire: y.y., 2. Basım. 1392/1982.
- İncidağı, Aliye Serap. *Mevlâna'nın Mesnevî'sinde Yer Alan Bitki ve Meyvelerin Tasavvuf Dünyasındaki Sembolik Anlamları*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Mevlâna Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Kanar, Mehmet. *Farsça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Say Yayınları, 3. Basım, 2013.
- Kara, Mustafa. "Gülşeniyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 14/256. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Komisyon. "Çiçek". *Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi*. 4/433. İstanbul: Sabah Yayınları, t.y.

- Komisyon. *Türk Atasözleri ve Deyimleri*. Ankara: MEB Yayınları, 1992.
- Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâlî. Ali Özek – Hayrettin Karaman – Ali Turgut – Mustafa Çağrıcı – İbrahim Kâfi Dönmez – Sadreddin Gümüş. Ankara: TDV Yayınları, 1993.
- Kurnaz, Cemal. “Bülbül”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/485. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Kurnaz, Cemal. “Gül”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 14/222. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Özçelik, Mustafa. “Yûnus Emre'nin Sarı Çiçeği”. *Yeni Dünya Dergisi* 294 (Nisan 2018), 44.
- Özçelik, Mustafa. *Yunus Emre*. İstanbul: Ordu Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2015.
- Pala, İskender. *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları, 17. Basım, 2008.
- Şayhan, Fatih. “Kuşatılan Ben'in Biliş Düzeyi Yorumu: Yüce Birey bağlamında Yunus”. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi* 11/21 (2018), 77.
- Şimşek, Selami. *Tasavvuf Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2017.
- Şimşek, Yaşar. “Hayat Güzeldir Eseri Bağlamında Mustafa Kutlu Hikâyesinde Kuş ve Çiçek İmgesi”. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 13/1 (Yaz 2018), 127.
- Tanman, M. Baha. “Osmanlı Süfliğinde Çiçek Sembolizminin Sanata Yansıması: Sünbül ve Sünbülüye Örneği” (Nurhan Atasoy'a Armağan). ed. M. Baha Tanman, 318-331. İstanbul: Lale Yayıncılık, 2014.
- Tansuğ, Sabiha. “Anadolu Baş Süslemelerinde Çiçeklerin Dili”. *Türk Kültürü Dergisi* 19/221 (Temmuz-Ağustos 1981), 396.
- Tatçı, Mustafa. *Âşık Yûnus*. İstanbul: MEB Yayınları, 2005.
- Tatçı, Mustafa. *Yûnus Emre Divânı Tenkitli Metin*. İstanbul: MEB Yayınları, 2005.
- Tosun, Necdet. *Derviş Keşkülü*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2014.
- Uluç, Tahir. *İbn Arabî'de Sembolizm*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2007.
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1995.
- Ûnver, A. Süheyl. “Türk Sanatında Çiçekler ve Buketler”. *Çiçeklernâme*, ed. İsmail Kara, 10-11. İstanbul: İBB Yayınları, 2006.
- Yakıt, İsmail. *Yunus Emre'de Sembolizm Çıktım Erik Dalına*. Ankara: KB Yayınları, 2002.
- Yıldırım, Ali. “Mevlânâ'nın Eserlerinde Kuş Sembolizmi”. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi* 6 (Mayıs 2015), 236.
- Zavotçu, Gencay. *Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü*. İstanbul: Kesit Yayınları, 2013.